

FIN TA’LIM TIZIMINING O‘ZBEK TA’LIM TIZIMIGA ISLOH QILINISHI SABABLARI

Shermanov Isobek Chilmamatovich

O‘zbekiston – Finlandiya Pedagogika instituti
Ta’lim sifatini nazorat qilish bo‘lim boshlig‘i

Annotatsiya

Maqolada bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida faoliyat olib borayotgan ta’lim muassasalari uchun namuna sifatida ko‘rsatilayotgan Finlandiya ta’lim tizimining qay jabhalarga nisbatan isloh qilinishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: bolani hayotga tayyorlash, fan tanlovi, o‘quvchining mustaqilligi, pedagogning kunlik ish muddati, o‘qituvchilar tengligi, raqobatlashishning qoralanishi, oylik maoshning tengligi

Abstract: The article analyzes the aspects of the reform of the Finnish education system, which is shown as a model for educational institutions operating in the Republic of Uzbekistan today.

Key words: preparing a child for life, subject selection, student independence, pedagogue's daily working hours, equality of teachers, condemnation of competition, equality of monthly salary

Bugungi kunda ko‘p yillardan buyon dunyo miqyosida bilim darajasi bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkichni fin o‘quvchilari egallab kelmoqda. Bu masalaga e‘tibor qaratgan ko‘plab mamlakatlar Finlandiya ta’lim tizimini o‘z ta’lim muassasalariga isloh qilib kelmoqdalar, shu jumladan, O‘zbekiston ham. Ta’lim sohasi yuksalishi uchun Finlandiya ta’lim tizimidagi tajribalariga asoslanib qator islohotlarni amalga oshirish uchun yetarlicha sabablar mavjud.

Finlyandiya ta’limi mamlakat farovonlik jamiyatining asoslaridan biridir. Chunki, hamma uchun teng ta’lim imkoniyatlarini taqdim etadigan ta’lim tizimi bilan faxrlanamiz. Finlyandiyada boshlang‘ich ta’limdan oliy ta’limgacha bo‘lgan barcha yo‘llar bepul. Bundan tashqari, Finlyandiya o‘qituvchilari yuqori ma‘lumotli va o‘z ishlariga qat‘iy sodiqdirlar¹⁸.

Finlandiya ta’lim tizimining eng asosiy maqsadi bu - bolalarni hayotga tayyorlash. Ular o‘zlari qiziqqan, ehtiyojga ega bo‘lgan fanlar bo‘yicha ta’lim olishga haqli va o‘qituvchilar ham o‘quvchilarning ehtiyojini, iqtidorini inobatga olib dars jadvallari tuzishadi. Finlar bolani yoshligidanoq hayotga o‘zi qadam tashlashni o‘rganishi va umri mobaynida duch keladigan katta-kichik muammolarni o‘zi hal qilishi tarafdoridir. Ota-onalar farzandlarining mustaqil rivojlanishiga imkon yaratishni muhim deb biladilar. Shuning uchun ular o‘zlariga yaqin bo‘lgan maktabga piyoda yoki velosipedda borishga odatlanishgan. Agar maktab ikki kilometrdan uzoq masofada joylashgan bo‘lsa, maktab tomonidan yo‘lga qo‘yilgan xususiy avtobus o‘quvchilarni maktabga olib borib yana qaytib olib kelib qo‘yadi. Bu xizmat xarajatlari, tushlik, o‘quv qurollari va ekskursiya uchun sarflanadigan mablag‘lar, davlat tomonidan qoplanadi. Shu bilan birga, maktablarga xayriya qilish ham

¹⁸ The Finnish education system // <https://okm.fi/en/education-system>

taqiqlanadi.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Najot ta’limda, najot tarbiyada, najot bilimda”¹⁹ degan fikr-mulohazasida ta’lim, tarbiya, bilim hal qiluvchi omil sifatida kamolot kalitidir. Darhaqiqat, istalgan rivojlangan davlatlarning rivojlanish bosqichiga e’tibor qaratsangiz, barchasining zamirida ta’lim, tarbiya, bilim yotadi. Aslida ham har bir davlatning rivojlanishining asosiy sabablaridan biri ta’limdir. Ilm va bilim, insonning dunyodagi o’zini o’rganish va rivojlantirish imkoniyatlarini o’z ichiga olgan hayotiy quvvat hisoblanadi. Ta’lim ilmga asoslangan bo’lishi kerak, ya’ni odamlarni bilim va ma’rifatga qiziqish va o’rganishga rag’batlantiradi. O’rganish, ta’lim va bilim, insoniyatning barqarorligi va tinchlikka olib keladi. Ta’limning bu ahamiyati haqida ko’proq gapirish, insonlarning shaxsiy va jamiyatdagi rivojlanishining kengayishiga olib keladi. Bu yozuv, ta’limning asosiy ahamiyatini, shuningdek, uning sodda va kasbga qadar o’qish va o’rganishning ahamiyatini ko’rsatadi. Bu maqola, sifatli ta’limning faol hayotga ega bo’lishi, insonlarni yangi bilimlarni o’rganish va ularga amal qilishga yondashadi. Ta’lim, dunyodagi yagona rivojlanish vositasidir va insoniyatning yuksak ma’naviyatini o’z ichiga oladi. Bu esa ularning o’z oliy maqsadlari va hujjatlari uchun mustaqil ravishda ishlashlari va faol jamiyat a’zosi sifatida bo’lishlari mumkinligini yaratadi.

Mamlakat kelajagi, barcha sohalar va loyihalar muvaffaqiyati bilimli insonlarga bog’liq ekani ta’kidlandi. “Maktab ta’limini rivojlantirsak, oliy ta’lim ham, ilm ham kelajakda rivojlanadi. Hozir shu masalani qilmasak, nafaqat kechirmaydi, yoshlarimiz sharoit bor joyga ketadi. Biz ko’p vaqt yo’qotdik, desak to’g’ri bo’ladi. E’tibor bermadik. Agar kimda-kim maktab bu faqat Xalq ta’limi vazirligining ishi, deb o’ylasa, bu juda xato fikr va xato yondashuv. Butun elimiz bilan, butun jamiyatimiz bilan Xalq ta’limi vazirligiga e’tibor bermasak, qo’ygan natijalarimiz bo’lmaydi. Bir kun emas, bir soat ham kechiksak, iqtisodiyotimizga, ertangi kunimizga, yoshlarimizga katta ziyon bo’ladi”²⁰, degan prezident.

Mamlakatda o’qituvchilik, ruhoniylilik va politsiyachilik eng qadrlanadigan kasblar sanaladi. Oddiy maktab o’qituvchisi bo’lish uchun esa oliy ta’limdan keyin magistraturani tugatgan hamda universitet bitiruvchilari o’rtasida eng yuqori ko’rsatkichlarni egallagan o’ntalikdan o’rin olgan nomzodlar tanlov asosida ishga qabul qilinadilar. Maktabda ishlash uchun ariza topshirganlarning o’ndan birigina qabul qilinadi va yana o’qituvchilikka tavsiya qilinganlar bitta emas, ikkita soha bo’yicha mutaxassis qilinadilar. Aslida, biz ham konservatoriyaga is’tedodi bor talabalarni qabul qilgani singari, o’qituvchilikka qobiliyati bor nomzodlarnigina tanlashimiz kerak.

O’qituvchi uchun kunlik ish muddati 4 soatni tashkil qiladi va bizda bu jarayon kun bo’yi ham davom qilishi mumkin. O’qituvchining ertalab quvvatga to’lgan va 5-6 soatdan keyingi charchoq bilan dars o’tgan holatini taqqoslasak, albatta, orada katta tafovutni ko’ramiz. Har bir pedagog haftada 2 soat davlat tomonidan tashkil qilingan malaka oshirish kurslarida ishtirok etishi lozim. Bu dars jarayonining samaradorligiga katta ta’sir ko’rsatadi. Eng asosiysi, ularda o’qituvchilarga nisbatan u muvaffaqiyatli,

¹⁹ SH.M. Mirziyoyev. Yangi O’zbekiston taraqqiyot strategiyasi. -Toshkent, O’zbekiston, 2022-yil. // <https://kun.uz/53070317?q=%2Fuz%2F53070317>

²⁰ <https://kun.uz/53070317?q=%2Fuz%2F53070317>

bu muvafaqqiyatsiz tushunchalari yo‘q. Ular barcha pedagoglarga teng munosabatda bo‘lishadi va yana ularda hech bir o‘qituvchiga nisbatan ishdan haydash, ishdan ketqizish degan qarashning o‘zi yo‘q, albatta, o‘z ixtiyori bilan ketishidan tashqari.

Fin maktablarida fanlar faoliyatini tashkil qilish tartibiga ko‘ra darslar biron voqeaga asosan olib boriladi. Masalan, Ikkinchi jahon urushi haqidagi darsda mavzuga oid tarixiy, geografik va matematik bilimlar birgalikda o‘rgatiladi. Shunday qilib, o‘quvchilar mavzuning real hayotiy funksiyalari haqida o‘ylash orqali doimiy ma’lumot shaklida o‘rganadilar. Shu bilan bir qatorda, Fin maktablari foaliyatida uyga vazifa berilmasligi ahamiyatlidir. Hayotda mustaqil bo‘lishning ilk qadamlari shu jabhadan boshlanadi. Bizda esa deyarli barcha kichik yoshdagi o‘quvchilar uyga vazifani ota-onalarining ko‘magisiz bajara olishmaydi. Shunday ekan “...ayni paytda axborot texnologiyalari sohasida chuqur bilim va malakaga ega bo‘lgan, ulardan unumli foydalana oladigan zamonaviy mutaxassislar milliy iqtisodiyotimiz uchun nihoyatda zarur. Biz esa bu masalani chuqur anglagan holda, shu maqsadga erishish uchun jiddiy harakat qilishimiz shart”²¹ deb har doim takrorlaydi muxtaram Prezidentimiz.

Fin maktablarida o‘quvchilar maktabda xizmat ko‘rsatuvchilarga kunlik yumushlarda yordam beradilar. Misol uchun, bog‘bonga bog‘da gullarni ekishga yordam berishadi, xodimlar bilan birga axlatlarni yig‘ishadi, oshxonada o‘z ovqatlarini o‘zlari suzib olib, ovqatdan keyin likopchalarni yuvish uchun tayyorlab qo‘yishadi. Buning natijasida bolalarda mehnatni qadrlash tuyg‘usi uyg‘onadi va maktab foaliyatidagi ishchilarga nisbatan hurmat hissi shakllanadi. Ular kutubxonada kitoblar bilan qayta ishlash tadbirlarida faol qatnashadilar. Bu esa mas’uliyat va maktabga sadoqat hissini oshiradi. Agarda o‘quvchilar maktab hovlisida o‘yin maydonchasi bo‘lishini istasalar, maktab ma’muriyati alohida muhandisni chaqirib, o‘quvchilar bilan suhbatlashib, ularning xohishidan kelib chiqqan holda maydoncha barpo qilishadi.

Ta’limning ilk olto yili mobaynida o‘quvchilarning hech biriga baho qo‘yilmaydi. Bu o‘quvchilarning tengligini mustahkamlaydi. Bizning ta’lim jarayonlarimizdagi eng katta xato ham shu sanaladi. Past baho bilan o‘zlashtiradigan o‘quvchilarga “Sen ikkichisan” tamg‘asi bosilsa, a’lochi o‘quvchilar eng oldi qatordagi partalardan joy egallaydi. Finlandiya ta’limida o‘quvchi 16 yoshga to‘lgandagina mamlakat bo‘ylab davlat tomonidan imtihon qilinadi. Bu davrgacha hech qanday majburiy imtihonlar olinmaydi. Ular imtihonlarga emas, hayotga tayyorlanadilar.

Fin madaniyatiga ko‘ra shaxsga nisbatan hurmat hamma narsadan ustundir. Finlarda birining boshqasidan ustunligi hamisha qoralangan, ya’ni ularda bolalarning sport bilan shug‘ullanishiga katta e’tibor beriladi, biroq musobaqalashish, jamoa yoki yakkama-yakka bo‘lishidan qat’iy nazar bir-biriga qarshi kurashish, raqobatlashish tushunchalari ma’qullanmaydi. Nafaqat sport, balki darslarda yoki fan yuzasidan ham hech qanday bellashuvlar o‘tkazilmaydi. Ular buni “o‘quvchilarning bir-biriga adovat bilan qarashiga olib keladi”- deb hisoblaydilar. Natijada ular jamiyat o‘laroq, jamoa bo‘lib shakllanadi va birlashib katta kuchga aylanishadi hamda “Milliy birlik” paydo bo‘ladi.

²¹ SH.M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. -Toshkent, O‘zbekiston, 2022-yil. 218-bet.

Biz farzandlarimizni yaxshi bilim olishi uchun nufuzli maktablarda o'qitishga harakat qilamiz. Ta'kidlash joizki, Finlandiyada bu maktab unisidan yaxshi tushunchasi yo'q, respublikada faoliyat olib borayotgan barcha maktablar har tomonlama bir xil sanaladi va mamlakat bo'ylab xususiy maktab mavjud emas. "Ta'lim hamma uchun teng imkoniyatlarni taqdim etadi"-, deyishadi finlar.

Yuqoridagilardan xulosa chiqarib O'zbekistonda faoliyat olib borayotgan barcha maktablarni tubdan isloh qilish qiyin, biroq Finlandiya ta'lim tizimidagi qo'llaniladigan metodlardan qisman ish jarayonida qo'llash va uning samarasini o'z tajribamizda sinash o'zimizdagi ko'nikmalarni yanada boyitibgina qolmay, o'quvchilar o'zlashtirishidagi o'zgarishlarni ham anglab olishga katta yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. -Toshkent, O'zbekiston, 2022-yil. 218-bet.
2. The Finnish education system // <https://okm.fi/en/education-system>
3. <https://kun.uz/53070317?q=%2Fuz%2F53070317>
4. <https://kun.uz/53070317?q=%2Fuz%2F53070317>
5. Yaxshilikovich, Y. J. "Information and communication technologies as the main philosophical attribute of an informed society." *European Journal of Molecular and Clinical Medicine* 7.7 (2020): 681-686.
6. ЯХШИЛИКОВ, ЖЯ, and НЭ МУХАММАДИЕВ. "МИЛЛИЙ гоя ВА МАФКУРА."